

WOJCIECH SZYMAŃSKI

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ SONDAŻOWYCH NA GRODZISKACH
W DŹWIERZNI, KARWOSIAKACH, SŁUPNIE, POW. PŁOCK,
HUSZLEWIE, POW. ŁOSICE, KRZESKU—KRÓLOWEJ NIWIE
I PODNIEŚNIE, POW. SIEDLCE, W 1965 R.

W związku z przygotowywanym przez Zakład Polskiego Atlasu Archeologicznego IHKM PAN pierwszym zeszytem Katalogu Grodzisk przeprowadzono badania sondażowe kilku grodzisk w powiatach płockim, łosickim i siedleckim. Badania na terenie powiatu płockiego finansowane były z budżetu Zakładu, na terenie powiatów Łosice i Siedlce — z funduszy Konserwatora Zabytków Archeologicznych na województwo warszawskie. Poza autorem brali w nich udział studenci archeologii U. W. — Zybała i Szkamruk, oraz rysownik — Zdanowski.

Karwosiaki, pow. Płock

W dniach od 8 do 11 sierpnia 1965 r. przeprowadzono badania sondażowe na niewielkim, bardzo zniszczonym grodzisku pierścieniowatym, zwanym „Okop”, położonym na garbie morenowym nad jeziorem¹. Wytyczono wykop szerokości 2 m, długości 20 m, przechodzący przez centralną część grodziska po osi wału morenowego.

Odsłonięto 4 warstwy:

I — humus współczesny, miąższości miejscami do 60 cm, piaszczysty, bez żadnej zawartości kulturowej.

II — warstwę o strukturze przemieszanej calcowo-humusowej, zapewne niwelacyjną, również bez zawartości kulturowej, miąższości do 75 cm.

III — brunatną warstwę spływu, przechodzącą w centrum w humus pierwotny. Największą miąższość osiągała ona w pobliżu wewnętrznych stoków wału (do 1 m); tam też jej zabarwienie było najintensywniejsze, jak również występowały równomiernie rozrzucone drobne węgielki drzewne. W części przywałowej warstwy wystąpiło kilka drobnych fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej oraz większe fragmenty węgla.

IV — w części przywałowej odkryte podłużne palenisko o wymiarach 80 × 120 cm, miąższość w centrum 5—8 cm, struktura przemieszana — ziemia ciemna, piasek calcowy, drobne węgle (z gałązek), białawy rozlasowany popiół. Znaleziono

¹ W. Szymański, *Inwentaryzacja grodzisk w powiecie płockim*, „Notatki Płockie”, nr 7: 1958, s. 7; tenże, *Inwentaryzacja grodzisk regionu płockiego*, „Notatki Płockie”, nr 1/15: 1960, s. 23. Również pozostałe obiekty, znane często jeszcze z XIX-wiecznych wzmianek, były przedmiotem inwentaryzacji przeprowadzonej w latach 1957—1959 przez pracowników Zakładu Polskiego Atlasu Archeologicznego.

na jego powierzchni fragment dna naczynia wczesnośredniowiecznego, który podobnie jak poprzednie datować można na wiek XII.

Słupno, pow. Płock

W dniach od 14 do 18 sierpnia 1965 r. przeprowadzono badania sondażowe na pierścieniowatym grodzisku, położonym na niewielkim wzniesieniu w tarasie zalewowym Wisły².

Założono dwa krzyżujące się w centrum pod kątem prostym wykopy, szerokości 2 m, o łącznej powierzchni 96 m², nacinające wewnętrzne lico wału. W środkowej części grodziska nie stwierdzono nawarstwień kulturowych i obecności zabytków. W rowie o przebiegu wschód—zachód odkryto pod humusem w bezpośrednim sąsiedztwie wału ciemnobrunatną warstwę mięszkości 15—20 cm, zawierającą wyłącznie niewielkie ilości ceramiki łużyckiej. W wykopie od strony północnej stwierdzono następujące nawarstwienia:

I — grubą warstwę humusu (do 40 cm), II — warstwę słabo zhumusowanego piasku o strukturze calcowej, zanikającą u obecnego podnóża wału, III — warstwę mocniej zhumusowanego piasku, o strukturze przemieszanej z drobnymi węgielkami (nasyp), wyklinowującą się w kierunku centrum, a poniżej warstwę silnie zhumusowanego piasku (IV), mięszkości do 15 cm, wchodzącą pod nasyp wałowy, a od strony przeciwnej zanikającą stopniowo pod współczesnym humusem. Na stropie IV warstwy zalegały w nieregularnym rozrzucie kamienie otoczaki oraz nikłe ślady przepalonego bierwiona o kierunku równoległym do przebiegu wału. Odkryto w jej obrębie niemal wyłącznie ceramikę łużycką.

Nieco odmienną sytuację stwierdzono od południa. Pod warstwą I i II zalegała cienka, mięszkości do 10 cm warstewka zhumusowanego piasku, zawierająca drobne, równomiernie rozmieszczone węgielki. Odkryto w niej przede wszystkim fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej, charakterystycznej dla XI w. Pod nią zalegała, podobnie jak po stronie przeciwnej, warstwa, w której znaleziono przeważnie fragmenty ceramiki łużyckiej.

Równoległe z pracami na grodzisku wykonano wykop sondażowy na przylegającej doń od północnego zachodu osadzie. Na przestrzeni około 180 m² odkryto tu po zdjęciu ziemi ornej 6 jam przynależnych do kultury łużyckiej, o przeciętnych wymiarach 100 × 120 cm i głębokości 30 cm oraz 130 × 220 cm, głębokości 60 cm, wypełnionych słabo zhumusowaną warstwą, zawierającą nieznaczne ilości fragmentów ceramiki. Przebadano ponadto jedną jamę wczesnośredniowieczną workowatego kształtu, o średnicy ok. 180 cm, głębokości 140 cm, wypełnioną warstwą intensywnie przewęgloną, zawierającą liczne fragmenty ceramiki z XI w. Badania wykazały, że gród został zbudowany w XI wieku w miejscu osiedla kultury łużyckiej z okresu halsztackiego. Użytkowany był, podobnie jak sąsiednia osada, krótko i mało intensywnie.

Dźwierzno, pow. Płock

Badania sondażowe, przeprowadzone w dniach 12—13 sierpnia w niewielkim, pierścieniowatym, niemal całkowicie zniszczonym grodzisku w tej miejscowości³,

² Zob. głównie R. Jakimowicz, *Sprawozdanie z działalności Państwowego Urzędu Konserwatorskiego na okręg warszawski—północny*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 6:1921, s. 147.

³ Zanotowane w XIX stuleciu pod Gościami, pow. Płock, zob. F. Witkowski, *Archeologia przeddziejowa w „Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego”*, „Światowit”, t. 2: 1900, s. 145; również Szymański, l.c.

zakończyły się wynikiem negatywnym. Stwierdzono jedynie, iż majdan grodziska został zasypany grubą warstwą niwelacyjną, pochodzącą ze zniszczonego wału, pod którą odkryto poziom pierwotny z nieregularnie rozrzuconymi otoczkami. Nie natrafiono na warstwę kulturową i zabytki ruchome. Z relacji naocznych świadków uczestniczących w zniszczeniu grodziska wynika, iż w wale znajdowała się spalona konstrukcja drewniana, a strona zewnętrzna była licowana kamieniami.

Huszlew, pow. Łosice

Badania sondażowe rozległego grodziska otoczonego podwójnym pierścieniem wałów, położonego pośród podmokłych łąk⁴, trwały od dnia 28 sierpnia do 31 sierpnia 1965 r. Łącznie przebadano przestrzeń 104 m² dwoma wykopami szerokości 2 m, usytuowanymi na majdanie grodziska po linii płn.—płd. W pierwszym, długości 40 m, odkryto po zdjęciu ziemi pozostałości trzech zagłębionych w ziemię obiektów, wchodzących w ścianki wykopu (nr 1—3) oraz nawarstwienia związane z wałem.

Obiekt 1 — podłużny, szerokości 160 cm, z dnem płaskim, na głębokości 30 cm wypełniony szarym, lekko zhumusowanym piaskiem z niewielką zawartością węgla drzewnych, skupionych głównie nad dnem. Zawartość — fragmenty ceramiki obtaczonej i całkowicie ręcznie lepionej ze starszych faz wczesnego średniowiecza (przed X w.?).

Obiekt 2 — owalny, szer. 200 cm, z dnem płaskim, zagłębionym na około 40 cm, położony był w odległości około 14 m na północ od poprzedniego, tj. w pobliżu wału wewnętrznego. Wypełnisko stanowiła warstwa jednolicie smoliście czarna; zawartość — typowa ceramika z pierwszej połowy w. XI z niewielką domieszką starszej wczesnośredniowiecznej.

Obiekt 3 — w bezpośrednim sąsiedztwie warstw wałowych, kształt i wypełnisko w przybliżeniu jak w obiekcie poprzednim, lecz głębokość większa, do 60 cm, ze skupiskiem dużych kamieni polnych nad dnem i wkładkami słabo zhumusowanego piasku calcowego w ich pobliżu. Zawartość stanowiła ceramika z pierwszej połowy XI w.

U podnóża całkowicie niemal zniwelowanego wału wewnętrznego rozpoznano następujące warstwy: warstwę niwelacyjną wału w postaci przemieszanego piasku calcowego, słabo zhumusowanego, miąższości do 20 cm (I a), niżej warstwę ciemnobrunatną silnie zhumusowanego spływu wałowego, miąższości do 30 cm (II), przykrywającą częściowo piaszczysty nasyp (III), pod którym stwierdzono humus pierwotny (IV) w postaci cienkiej warstewki szarego piasku, miąższości do 10 cm. Na początku warstwy spływu (licząc od kulminacji wału) odkryto kilka fragmentów drewna o przebiegu równoległym do wału. Po stronie przeciwnej u podnóża i na stoku wału, w wykopie długości 12 m, stwierdzono po zdjęciu ziemi ornej 3-metrowej szerokości zagłębienie wypełnione warstwą spływu miąższości do 40 cm. Zawartość, poza drobnymi węgielkami i grudkami polepy, stanowiły fragmenty ceramiki wyłącznie ze starszych faz wczesnego średniowiecza. Warstwa nakładała się częściowo na nasyp wałowy ze zhumusowanego piasku calcowego, miąższości do 70 cm. Przy stoku wewnętrznym, tuż pod darnią, odsłonięto tu kilkuwarstwowe skupisko kamieni polnych, a w ich pobliżu podłużne skupisko o przebiegu równoległym do wału, złożone z ziemi intensywnie ciemnej, drobnych węgla i rozlasowanej polepy.

⁴ J. Mikulski, *Grodziska w powiecie siedleckim*, „Przegląd Archeologiczny”, t. 6: 1937—1939, s. 103—104.

Reasumując stwierdzono dwufazowość użytkowania grodu: do połowy X wieku oraz w wieku XI.

Krzesk—Królowa Niwa, pow. Siedlce

Badania sondażowe na wielkim grodzisku pierścieniowatym, otoczonym podwójną linią wałów, przeciętym obecnie szosą brzeską i częściowo zniszczonym podczas uprawy⁵, trwały od 21 do 24 sierpnia 1965 r.

Wyznaczono wykop o wymiarach 2×12 m, w części grodziska, znajdującej się pod uprawą. Na wyraźne ślady nawarstwień kulturowych natrafiono jedynie w części przytykającej do wewnętrznego lica wału. Pod warstwą ziemi ornej (I), zawierającej fragmenty cegieł i ceramikę nowożytną, odsłonięto wypełniającą zagłębienie grubą warstwę nowożytną (II), do 70 cm miąższości, intensywnie ciemną, o podobnej jak orna zawartości. Pod nią zalegała warstwa wczesnośredniowieczna mocniej zhumusowana, miąższości do 30 cm (III), zawierająca liczną ceramikę typową dla XI w., zdobioną ornamentem bruzd poziomych, nóż żelazny oraz kilkanaście fragmentów ceramiki ręcznej roboty ze starszych faz wczesnego średniowiecza. Odkryto w niej ponadto nieregularnie rozmieszczone kamienie narzutowe. Nad calcem odkryto warstwę silnie przewęgloną ze znaczną zawartością grud polepy, zawierającą kilkanaście fragmentów ceramiki starszej wczesnośredniowiecznej oraz kilka z wieku XI, zdobionych ornamentem bruzd poziomych (III a). W calcu znajdowało się misowate zagłębienie do 40 cm głębokości, wypełnione słabo zhumusowanym piaskiem calcowym z drobnymi węgielkami z silniej zhumusowaną warstewką (IIIb) na dnie, w której wystąpiło kilka fragmentów ceramiki ręcznej roboty górą obtaczanej, ze starszych faz wczesnego średniowiecza. W pozostałej części wykopu stwierdzono pod ziemią orną, w odległości 15 m od skraju warstwy kulturowej, resztki zniszczonego nasypu wałowego szerokości około 12 m, miąższości do 80 cm, zaś przy zewnętrznym licy wału płytkie zagłębienie fosy szer. 5 m, miąższości do 60 cm, wypełnione intensywnie ciemnym spływem. Wał uprawianej części grodziska uległ zniszczeniu nie tylko na skutek rozorywania, ale również w wyniku rozkopania przez właściciela Parafiniuka, który wydobyl zeń kilka fur kamieni, stanowiących pierwotnie jądro wału. Wykonano również wykop 2×4 m przy nie zniszczonym wale północnym. Pod warstwą humusu odkryto nasyp ze słabo zhumusowanego piasku i przytykającą doń warstwę ciemnego spływu z niewielką zawartością drobnych węgielków, miąższości 20 cm, wyklinowującą się w kierunku centrum grodziska. Znaleziono w niej jeden fragment naczynia górą obtaczanego ze starszych faz wczesnego średniowiecza. Pod nasypem odkryto wyraźny poziom pierwotny w postaci szarawego piasku gliniastego z drobnymi węgielkami.

Podnieśno, pow. Siedlce

Badania sondażowe rozległego grodziska pierścieniowatego, położonego pośród podmokłych łąk⁶, trwały od 25 do 28 sierpnia 1965 roku. Łącznie przebadano przestrzeń około 60 m². Korzystając ze zniszczenia partii wału od strony północno-wschodniej oczyszczono ½ profilu od strony wewnętrznej, przedłużając go w kierunku centrum grodziska. Przekop wałowy miał wymiary 2×16 m, dwa wykopy na wzniesionym majdanie grodziska po 2×4 m, w odległości 12 m od siebie. W profilu wałowym rozpoznano nasyp złożony z warstw piasku i żwiru w różnym stopniu

⁵ Mikulski, *op. cit.*, s. 102.

⁶ Mikulski, *op. cit.*, s. 101.

zhumusowanych, miąższości w punkcie kulminacyjnym 2,60 cm. Odkryto resztki konstrukcji drewnianej w postaci szarych, cienkich smużek oraz trzy poziomy całkowicie zbutwiały, sprasowane do grubości 3 cm belek (długości 200—230 cm) o przebiegu poprzecznym do linii wału. Niektóre zakończenia belek od strony wewnętrznej lica wału zachowały się w stanie zwęglonym. Znaleziono tu również resztki jednej zwęglonej belki o przebiegu równoległym do lica wału. Przytykała doń wyklinowująca się w kierunku centrum grodziska warstwa ciemnej ziemi, szerokości ok. 200 cm, miąższości 20—30 cm, zawierająca znaczne ilości przepalonego węgla drzewnego, przechodząca następnie w warstwę intensywnie zhumusowaną o minimalnej zawartości węgla, w której zalegały nieregularnie rozrzucone kamienie polne. Nie znaleziono fragmentów ceramiki. W wykopie usytuowanym na krańcu majdanu odkryto po zdjęciu warstwy humusu fragment zagłębienia wypełnionego warstwą kulturową, wchodzącego w zwirowaty calec na głębokość do 15 cm, a zawierający ceramikę z wieku XI oraz fragmenty kości zwierzęcych.

Oczyszczono również częściowo profil wału po drugiej stronie przerwy. Znaczna część wału od strony zewnętrznej uległa zniszczeniu podczas wybierania kamieni na budowę szosy i inne potrzeby gospodarcze. Odsłonięto na głębokości ok. 70 cm od kulminacji jednowarstwowy bruk kamienny, a przy wewnętrznym licu wału pod warstwą próchnicy, w bezpośrednim sąsiedztwie warstwy spalonego rumoszu wałowego — szkielet psa w wyraźnym wkopie, jednak bez materiałów datujących. Według opowiadań miejscowego gospodarza podczas rozwożenia wału w części północnej natrafiono u jego podnóża w części zewnętrznej na grube, okorowane bierwiona dębowe, ponad którymi występował bruk kamienny. Drewno było na tyle zdrowe, że używano je na opał i do rozmaitych wyrobów.

*Zakład Polskiego Atlasu Archeologicznego
IHKM PAN w Warszawie*

WOJCIECH SZYMAŃSKI

REPORT ON THE 1965 TEST EXCAVATIONS OF EARTHWORKS AT
DŹWIERZNO, KARWOSIAKI, SŁUPNO, DISTR. PŁOCK, HUSZLEW, DISTR.
ŁOSICE, KRZESK—KRÓLOWA NIWA AND PODNIEŚNO, DISTR. SIEDLCE

Trial excavations of Masovian earthworks were begun in 1965 by the Centre of the Polish Archaeological Atlas in cooperation with the Conservator of Ancient Monuments in the province of Warsaw. This paper presents major results of excavations carried out on earthwork at Karwosiaki, Słupno and Dźwierzno in district of Płock, at Huszlew in district of Łosice and at Krzesk and Podnieśno in district of Siedlce. Except for Dźwierzno, all other sites revealed early medieval layers mostly of the 11th century. Older features with pottery from before the middle of the 10th century were recorded at Huszlew and Krzesk.